УДК 342.9:351.82

Кушко Ігор Сергійович
доктор філософії з галузі знань публічне управління,
старший викладач кафедри публічного управління та менеджменту
Вінницький державний педагогічний університет іменні Михайла Коцюбинського
Kushko Igor
Doctor of Philosophy in Public Management and Administration,
Senior Lecturer of the Department of Public Administrationand Management
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
ORCID: 0000-0003-3803-1809

Кононенко Валерій Васильович
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри публічного управління та менеджменту
Вінницький державний педагогічний університет іменні Михайла Коцюбинського
Kononenko Valerii
Doctor of Historical Sciences,
Professor, Head of the Department of Public Administrationand Management
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
ORCID: 0000-0001-5177-2885

DOI: 10.25313/2520-2294-2025-12-11750

ЗАХИСТ ПРАВ І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ УПРАВЛІНСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИН У БІЗНЕСІ ТА ПУБЛІЧНОМУ СЕКТОРІ

PROTECTION OF RIGHTS AND LEGITIMATE INTERESTS OF SUBJECTS OF ADMINISTRATIVE LEGAL RELATIONS IN BUSINESS AND THE PUBLIC SECTOR

Анотація. *Вступ. На нинішньому етапі державотворення в Україні відбувається докорінна трансформація моделі взаємодії між владою та громадянами, що зумовлено євроінтеграційними процесами та викликами воєнного часу. Пострадянська концепція «державного управління», заснована на домінуванні держави, поступається місцем сервісно-орієнтованому «публічному адмініструванню». Актуальність дослідження посилюється колізією, що виникла у 2023–2024 роках, з одного боку, впровадження Закону України «Про адміністративну процедуру» наближає національне законодавство до європейських стандартів, а з іншого – необхідність наповнення бюджету під час війни призводить до посилення адміністративного тиску на бізнес та публічних службовців.*

Мета. Головна ціль роботи полягає у комплексному аналізі правових механізмів захисту прав та законних інтересів учасників управлінських правовідносин у приватному та публічному секторах, а також у виявленні системних проблем правозастосування в умовах воєнного стану.

Матеріали і методи. Дослідження базується на діалектичному методі пізнання, що дозволив простежити еволюцію управлінських відносин від етатизму[1] до антропоцентризму[2]. Використання формально-догматичного методу дало змогу розкрити зміст адміністративного законодавства. Порівняльно-правовий метод застосовано для співставлення українських норм із вимогами програми SIGMA та практикою ЄСПЛ. Емпіричну основу становлять аналітичні звіти Ради бізнес-омбудсмена за 2024 рік та узагальнення судової практики Верховного Суду щодо спорів у сфері оподаткування та проходження публічної служби.

[1] Етатистське публічне управління — це підхід, що розглядає державу як найвищу цінність і головний інструмент суспільного розвитку, коли держава активно втручається в усі сфери життя, домінуючи над суспільством і приватними інтересами, що вимагає переходу від класичного «права державного управління» до ширшого розуміння публічного управління, яке включає суспільство.

[2] Антропоцентричне публічне управління — це підхід, де громадянин є центром, а основною метою управління стає задоволення її потреб, інтересів та забезпечення добробуту, а не лише виконання процедур.

Результати. Доведено, що прийняття Закону «Про адміністративну процедуру» стало революційним кроком, який закріпив фундаментальне право особи бути почутою перед прийняттям негативного рішення. Однак аналіз практики свідчить про спротив бюрократичної системи, податкові органи продовжують блокувати діяльність бізнесу через формальні критерії ризиковості без належного обґрунтування. Висвітлено роль Верховного Суду, який послідовно застосовує доктрину пріоритету суті над формою, захищаючи реальні господарські операції від фіскального свавілля. У сфері публічної служби констатовано формування судової практики, що захищає «законний інтерес» службовців у кар'єрній стабільності, забороняючи звільнення під виглядом реорганізації.

Перспективи. Обґрунтовано, що подальший прогрес у сфері захисту прав суб'єктів управлінських відносин неможливий без поєднання спеціального податкового та митного законодавства із загальною адміністративною процедурою. Наголошено на необхідності зміни правосвідомості державних службовців, для яких пріоритетом має стати не формальне виконання показників, а реальне забезпечення прав людини відповідно до європейських цінностей.

Ключові слова: *управлінські правовідносини, адміністративна процедура, публічне адміністрування, захист прав бізнесу, публічна служба, європейські стандарти (SIGMA).*

Summary. *Introduction. At the current stage of state-building in Ukraine, a fundamental transformation of the interaction model between the authorities and citizens is taking place, driven by European integration processes and the challenges of wartime. The post-Soviet concept of "state administration," based on state dominance, is giving way to service-oriented "public administration." The relevance of the study is amplified by a conflict that emerged in 2023–2024: on the one hand, the implementation of the Law of Ukraine "On Administrative Procedure" brings national legislation closer to European standards, while on the other, the necessity of filling the budget during the war leads to increased administrative pressure on business and public servants.*

Aim. The main objective of the work is a comprehensive analysis of legal mechanisms for protecting the rights and legitimate interests of participants in administrative legal relations in the private and public sectors, as well as identifying systemic problems of law enforcement under martial law.

Materials and Methods. The study is based on the dialectical method of cognition, which allowed tracing the evolution of administrative relations from statism[1] to anthropocentrism[2]. The use of the formal-dogmatic method made it possible to reveal the content of administrative legislation. The comparative legal method was applied to juxtapose Ukrainian norms with the requirements of the SIGMA program and the case law of the ECHR. The empirical basis consists of analytical reports from the Business Ombudsman Council for 2024 and generalizations of the Supreme Court's judicial practice regarding disputes in the sphere of taxation and public service.

Results. It is proven that the adoption of the Law "On Administrative Procedure" became a revolutionary step that enshrined the fundamental right of a person to be heard before a negative decision is made. However, an analysis of practice indicates resistance from the bureaucratic system; tax authorities continue to block business activities through formal risk criteria without proper justification. The role of the Supreme Court is highlighted, which consistently applies the doctrine of "substance over form", protecting real economic operations from fiscal arbitrariness. In the sphere of public service, the formation of judicial practice protecting the "legitimate interest" of civil servants in career stability and prohibiting dismissal under the guise of reorganization is noted.

Perspectives. It is substantiated that further progress in the protection of rights of subjects of administrative relations is impossible without aligning special tax and customs legislation with the general administrative procedure. Emphasis is placed on the necessity of changing the legal consciousness of civil servants, for whom the priority should not be the formal fulfillment of indicators, but the real assurance of human rights in accordance with European values.

Key words: *administrative legal relations, administrative procedure, public administration, protection of business rights, public service, European standards (SIGMA).*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку української державності, що проходить випробування на міцність у період повномасштабної війни та євроінтеграції, характеризується фундаментальним тектонічним змінам у розумінні сутності взаємодії між владою та приватною особою. Традиційна для пострадянського простору розуміння «державного управління», де домінував імперативний метод впливу суб'єкта владних повноважень на підвладний об'єкт, поступово, але невідворотно заміщується доктриною «публічного адміністрування» та концепцією «сервісної держави». У цьому новому вимірі, який досліджується сучасною теорією держави і права, захист прав і законних інтересів суб'єктів управлінських правовідносин трансформується з периферійного питання на центральний елемент легітимації державної влади.

Актуальність теми зумовлена глибокою суперечністю, що склалася у правовій системі України у 2023–2024 роках, а саме, набрання чинності

[1] Statist public administration is an approach that views the state as the highest value and the main instrument of social development, where the state actively intervenes in all spheres of life, dominating over society and private interests; this requires a transition from classical "state administration law" to a broader understanding of public administration that includes society.

[2] Anthropocentric public administration is an approach where the citizen is the center, and the main goal of administration becomes the satisfaction of their needs, interests, and the assurance of well-being, rather than merely the execution of procedures.

Закону України «Про адміністративну процедуру» від 15 грудня 2023 року для запровадження європейських стандартів «належного врядування» [14]. Цей акт покликаний змінити саму філософію спілкування чиновника і громадянина, перетворюючи останнього з прохача на рівноправного партнера. З іншого боку, реалії воєнного стану диктують необхідність посилення фіскального та адміністративного контролю, що на практиці часто призводить до звуження прав бізнесу та обмеження гарантій публічних службовців [15].

Проблема захисту прав у бізнесі та публічному секторі виходить далеко за межі галузевого адміністративного права. Вона стає предметом гострого теоретико-правового дискурсу щодо меж втручання держави у приватну сферу, співвідношення доцільності та законності, а також ефективності судового контролю за дискреційними повноваженнями органів влади. Аналіз судової практики Верховного Суду та значна кількість скарг, що надходять до Ради бізнес-омбудсмена, вказують на системну проблему, законодавчі гарантії часто не реалізуються на практиці через спротив бюрократичного апарату [4]. Європейські партнери через механізми оцінювання SIGMA наголошують, що без побудови ефективної, прозорої та підзвітної системи публічної адміністрації вступ України до Європейського Союзу є неможливим [1].

Наукова та практична проблема полягає у пошуку дієвого механізму реалізації теоретичних конструктів «правова держава» та «верховенство права» у повсякденній управлінській практиці, де стикаються інтереси фіскальної стабільності держави, інвестиційної привабливості бізнесу та кар'єрної захищеності державних службовців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематика управлінських правовідносин та адміністративної процедури має глибоке коріння у вітчизняній юридичній науці, проте її вектор суттєво змінився за останні десятиліття.

Фундаментальні засади теорії управлінських відносин були закладені у працях класиків українського адміністративного права — В. Б. Авер'янова, для сучасного наукового дискурсу визначальним є зміщення акценту на людину, громадянина (антропоцентризм) та пріоритетна увага до процедурних механізмів захисту її прав. Серед провідних науковців, які формують новітню доктрину адміністративної процедури, слід виділити В. П. Тимощука [18], І. В. Бойка [3], А. О. Осадчого [10].

Разом з тим, незважаючи на активність науковців, залишається потреба у комплексному узагальненні практики застосування нових законодавчих механізмів в умовах воєнного стану, а також аналізі ефективності захисту прав бізнесу в умовах фіскалізації економіки, що і становить предмет даного дослідження.

Матеріали і методи. Методологічну основу дослідження сформував діалектичний підхід до аналізу трансформації управлінських правовідносин від радянської етатистської моделі до європейської антропоцентричної концепції. Застосування порівняльно-правового методу дозволило зіставити національне законодавство зі стандартами програми SIGMA та практикою ЄСПЛ. За допомогою формально-догматичного методу проаналізовано Закон України «Про адміністративну процедуру» та їх вплив на гарантії прав особи. Емпіричну базу роботи склали статистичні звіти Ради бізнес-омбудсмена за II квартал 2024 року та актуальна судова практика Верховного Суду щодо оскарження рішень податкових органів і поновлення на службі. Системно-структурний аналіз сприяв виявленню колізій між фіскальними інтересами держави та правами приватних суб'єктів в умовах воєнного стану.

Мета статті, є здійснення теоретико-правового та прикладного аналізу системи захисту прав і законних інтересів суб'єктів управлінських правовідносин у сферах бізнесу та публічного управління в сучасній Україні.

Виклад основного матеріалу. У теорії держави і права управлінські правовідносини традиційно визначалися як врегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, що складаються у сфері діяльності виконавчої влади. Класична радянська та пострадянська доктрина виокремлювала їх ключову ознаку — нерівність сторін. Вважалося, що суб'єкт управління наділений владними повноваженнями видавати обов'язкові приписи, а об'єкт управління зобов'язаний їх виконувати під загрозою державного примусу.

Сучасний європейський вектор розвитку України зумовив кардинальну зміну цієї парадигми. На зміну концепції «владного впливу» приходить концепція «публічного сервісу». У цій новій системі координат управлінські правовідносини розглядаються не як односторонній рух команд зверху вниз, а як складна система взаємодії, метою якої є забезпечення реалізації прав, свобод та законних інтересів приватної особи. Детальніше з теоретичною дихотомією розуміння управлінських відносин можна ознайомитися в таблиці 1.

Сучасна теорія права вводить у науковий обіг категорію «публічно-сервісні правовідносини», де держава виступає надавачем послуг, а громадянин — їх споживачем. Зазначені процеси трансформують сутність юридичних фактів, які є підставою для виникнення правовідносин. Спостерігається зміщення акценту на волевиявлення приватної особи, тоді як пасивна поведінка держави, виражена через мовчазну згоду, набуває статусу юридично значущої дії.

Важливим теоретичним аспектом є розмежування понять «суб'єктивне право» та «законний інтерес» в управлінській сфері.

Суб'єктивне право — це міра можливої поведінки особи, яка гарантована конкретним юридичним обов'язком владного суб'єкта.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика етатистської та антропоцентричної моделей управлінських відносин

Критерій порівняння	Етатистська (традиційна) модель	Антропоцентрична (сучасна) модель
Ключове завдання	Забезпечення функціонування державного апарату, виконання планів	Надання адміністративних послуг, захист прав особи
Модель взаємодії сторін	Субординація, панування-підкорення	Реординація, співробітництво, взаємна відповідальність
Механізм реалізації	Внутрішньовідомчі інструкції, закритість	Законодавчо визначена адміністративна процедура, прозорість
Ступінь свободи прийняття рішень	Широка дискреція, принцип «дозволено все, що не заборонено» для влади	Зв'язаність законом, принцип «дозволено лише те, що прямо передбачено законом»

Джерело: авторська розробка

Законний інтерес — це прагнення особи до користування певним соціальним благом, яке не заборонене законом, але прямо не опосередковане конкретним обов'язком держави.

Проте, як зазначають експерти у 2024 році, межа між цими поняттями стирається. Наприклад, у суддівському врядуванні наявність у судді компетентності та доброчесності розглядається як його «законний інтерес», який підлягає судовому захисту. Це означає, що держава не може довільно ігнорувати цей інтерес, посилаючись на відсутність прямої норми закону. Інтерес у професійній репутації та кар'єрному зростанні стає об'єктом адміністративного судочинства, перетворюючись на «охоронюваний законом інтерес» [16].

15 грудня 2023 року стало історичною датою для українського адміністративного права — набув чинності Закон України «Про адміністративну процедуру» (ЗАП) [6]. Цей акт, розробка якого тривала понад 20 років за участі експертів ЄС та програми SIGMA, запровадив в Україні єдині правила взаємодії держави та громадян, наблизивши національне законодавство до стандартів Європейського Союзу.

Його норми застосовуються в усіх випадках, коли спеціальне законодавство не регулює певні аспекти процедури, або ж коли спеціальні закони прямо відсилають до закону України «Про адміністративну процедуру» [7, с. 487]. Сфера дії закону охоплює діяльність усіх органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, а також інших суб'єктів, наділених владними повноваженнями, при прийнятті рішень, що впливають на права та обов'язки осіб [14].

Закон поширюється на такі сфери:
- реєстрація актів цивільного стану та бізнесу;
- оподаткування та митний контроль;
- ліцензування та дозвільна система;
- земельні відносини та будівництво;
- соціальне забезпечення (пенсії, виплати) [14].

Водночас, законодавець передбачив певні винятки. Дія ЗАП не поширюється на відносини, що виникають під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, кримінального провадження, здійснення судочинства, виконавчого провадження, а також у сферах національної безпеки і оборони, громадянства та державної таємниці [15, с. 178–179]. Ці винятки є зрозумілими в умовах воєнного стану, проте науковці І. Бойко, В. Тимощук наголошують, навіть у виняткових сферах діяльність органів влади не може бути свавільною і повинна базуватися на конституційних принципах верховенства права [3, с. 20–23; 18, с. 369–370].

Прийняття цього закону стало знаковою подією в правовому полі держави, адже він офіційно кодифікував низку фундаментальних принципів, які раніше існували виключно на доктринальному рівні [6]. Трансформація цих ідей у чіткі законодавчі імперативи докорінно змінює філософію взаємодії влади та суспільства, де пріоритетом стає захист прав приватної особи. Серед найважливіших гарантій особливе місце посідає принцип права бути почутим. Ця норма зобов'язує суб'єкта владних повноважень вислухати аргументи особи ще до моменту прийняття будь-якого несприятливого адміністративного акту. Такий підхід остаточно ламає застарілу радянську практику прийняття рішень, коли громадяни дізнаються — постфактум. Тепер орган влади мусить не лише завчасно повідомити про наміри, а й надати реальну можливість для надання пояснень, що мінімізує ризик свавілля.

Не менш важливим є закріплення принципу обґрунтованості рішень, який встановлює нові стандарти якості адміністративних актів. Законодавець вимагає від чиновників відмовитися від формальних резолюцій, тепер кожен акт повинен містити детальне мотивування, що включає опис фактичних обставин, перелік доказів та конкретні правові підстави. Варто наголосити, що відсутність належного обґрунтування визнається судом як самостійна і достатня підстава для скасування такого рішення, незалежно від інших обставин справи.

Додатковим бар'єром проти адміністративного тиску виступає принцип презумпції правомірності дій особи. Він кардинально змінює розподіл тягаря доказування, будь-які сумніви щодо дотримання

законодавства мають тлумачитися виключно на користь приватної особи. Саме держава в особі своїх органів зобов'язана доводити факт порушення, тоді як громадянин звільняється від необхідності виправдовуватися чи доводити свою невинуватість. Нарешті, закон приділяє значну увагу створенню ефективних засобів правового захисту, детально регламентуючи процедуру адміністративного оскарження. Метою цих нововведень є перетворення скарги до органу вищого рівня з бюрократичної формальності на дієвий інструмент досудового вирішення спорів, що дозволить громадянам захищати свої права швидше та дешевше, не звертаючись одразу до суду [9].

Експерти програми SIGMA та вітчизняні науковці відзначають, що імплементація цих принципів є критично важливою для виконання Україною умов вступу до ЄС. Науково-практичні коментарі до ЗАП підкреслюють, що метою закону є забезпечення балансу між публічним та приватним інтересом [9].

Попри прогресивні законодавчі зміни, реальний стан захисту прав бізнесу в Україні залишається складним. Воєнний стан, дефіцит бюджету та необхідність боротьби з тіньовою економікою призводять до посилення фіскального тиску, що часто межує з порушенням прав добросовісних платників податків.

Найбільшою проблемою для бізнесу у 2023–2024 роках залишається функціонування, системи моніторингу відповідності податкових розрахунків коригування критеріям оцінки ступеня ризиків. За даними Ради бізнес-омбудсмена, податкові питання стабільно займають перше місце серед скарг бізнесу (60% у 2024 році) [8] (див. Таблиця 2).

Сучасна практика адміністративного судочинства висвітлює глибинний конфлікт між фіскальними інтересами держави та правами підприємців, де Верховний Суд виступає ключовим арбітром. Аналіз судових рішень 2024 року дозволяє виокремити три системні проблеми, що створюють найбільший тиск на бізнес-середовище.

Першою і найбільш руйнівною проблемою є практика безпідставного віднесення підприємств до категорії ризикових платників податків. Фіскальні органи часто застосовують формальний підхід, посилаючись на узагальнений пункт критеріїв ризиковості — «наявність податкової інформації». Таке рішення здатне миттєво паралізувати роботу компанії, блокуючи реєстрацію податкових накладних та заморожуючи активи. Верховний Суд у своїх постановах сформував жорстку правову позицію, акт індивідуальної дії не може ґрунтуватися на припущеннях. Рішення про ризиковість має бути мотивованим, містити посилання на конкретні обставини та докази, що свідчать про загрозу інтересам бюджету. Суди визнають протиправним посилання на абстрактну інформацію без розкриття її змісту, захищаючи бізнес від правової невизначеності [11].

Другий аспект стосується оцінки реальності господарських операцій. Податкова служба часто сповідує надмірний формалізм, відмовляючи у визнанні податкового кредиту через дрібні недоліки в первинній документації. На противагу цьому, судова практика послідовно відстоює доктрину превалювання суті над формою. Верховний Суд наголошує, визначальним є факт руху активів та реальна зміна майнового стану платника. Якщо господарська операція фактично відбулася, то технічні помилки в оформленні документів не можуть нівелювати її правові наслідки та слугувати підставою для фінансових санкцій [11].

Третьою проблемою є висування контролюючими органами завідомо невиконуваних вимог. Нерідко під час моніторингу податківці вимагають надати документи, які не передбачені чинним законодавством або не відповідають специфіці конкретної операції. Верховний Суд кваліфікує таку поведінку як прояв дискреційного свавілля. Судова позиція полягає в тому, що вимога надати документи має бути розумною, обґрунтованою та реалістичною, а не використовуватися для створення перешкод у діяльності добросовісного платника податків [11].

Незважаючи на спрощення у 2025 році ознак для безумовної реєстрації накладних для підприємств на прифронтових територіях, проблема залишається системною. Система автоматизованого блокування фактично діє за принципом презумпції винуватості, змушуючи бізнес щоразу доводити своє право на діяльність.

В умовах перевантаженості адміністративних судів, Рада бізнес-омбудсмена виступає ефективним інститутом досудового захисту. Інституція не лише розглядає індивідуальні скарги, але й проводить системні розслідування, надаючи рекомендації уряду. У II кварталі 2024 року завдяки втручанню Ради

Таблиця 2

Статистика скарг до Ради бізнес-омбудсмена (II квартал 2024 року):

Показники	Значення
Загальна кількість скарг	299
Частка податкових питань	60%
Скарги від українського бізнесу	88%
Скарги від малого та середнього бізнесу	62%
Фінансовий ефект	Повернуто 156 млн. грн

Джерело: узагальнено авторами на основі [11]

бізнесу вдалося повернути значні суми заблокованих коштів, що свідчить про ефективність «м'якої сили» (soft power) у захисті прав [4].

Управлінські правовідносини у публічному секторі мають дуалістичну природу. З одного боку, це відносини влади-підпорядкування, де службовець зобов'язаний виконувати накази. З іншого боку, це трудові та соціальні відносини, де службовець є носієм прав, які держава зобов'язана захищати.

Закон України «Про державну службу» гарантує стабільність проходження служби, проте практика реорганізацій державних органів часто використовується як інструмент для звільнення працівників.

Верховний Суд сформував сталу практику захисту прав держслужбовців у справах про поновлення на посаді. Ключові правові позиції включають:

– заборона прихованого звільнення (Реорганізація установи не є автоматичною підставою для звільнення працівників. Суб'єкт призначення зобов'язаний запропонувати всі наявні вакантні посади, що відповідають кваліфікації службовця.);
– право на відкликання заяви (Держслужбовець, який подав заяву про звільнення за власним бажанням, має право відкликати її до моменту видання наказу.);
– невідкладність поновлення (Рішення суду про поновлення на посаді підлягає негайному виконанню. Прийняття на цю посаду іншої особи не є поважною причиною для невиконання рішення [13].

Специфічним суб'єктом управлінських відносин є судді. Процедури кваліфікаційного оцінювання та дисциплінарної відповідальності є класичними адміністративними процедурами.

У фаховій дискусії 2024 року акцентується увага на тому, що суддя має «законний інтерес» у підтвердженні своєї компетентності та доброчесності. Спори щодо оскарження рішень про звільнення суддів або непроходження оцінювання мають публічно-правовий характер і підлягають розгляду в адміністративних судах. Спроби перевести їх у площину цивільного права є помилковими, оскільки йдеться про владні відносини між державою та особою, яка наділена особливим статусом [16].

Презумпція доброчесності судді (ст. 127 Конституції) діє доти, доки не доведено зворотне у встановленому законом порядку. Порушення цієї процедури є порушенням не лише прав конкретного судді, а й зазіханням на незалежність судової влади в цілому [16].

Інтеграція України до європейського правового простору робить міжнародні стандарти невід'ємною частиною національної системи захисту прав.

Реформа державного управління є одним із кластерів переговорного процесу про вступ до ЄС. Програма SIGMA постійно оцінює прогрес України.

У звітах за 2023–2024 роки SIGMA відзначає позитивні зрушення, зокрема прийняття ЗАП та затвердження Стратегії реформування державного управління до 2025 року. Водночас, експерти вказують на необхідність завершення конкурсів на посади категорії «А» (які були призупинені через війну) та підвищення спроможності державних інституцій. Належне врядування розглядається як передумова для ефективного використання коштів Ukraine Facility (50 млрд. євро) [2].

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) у своїх рішеннях проти України формулює принципи, які є обов'язковими для застосування національними судами. Стаття 6 Конвенції (Право на справедливий суд), ЄСПЛ застосовує «кримінальний аспект» статті 6 до деяких адміністративних проваджень (наприклад, справи про митні правопорушення або звільнення суддів), якщо санкції є суворими. Це вимагає від держави дотримання найвищих стандартів доказування та презумпції невинуватості навіть в адміністративному процесі [5]. Стаття 1 Першого протоколу (Захист власності), у справі «Пічкур проти України» Суд визнав, що право на пенсію є майновим правом. Держава не може дискримінувати пенсіонерів за ознакою місця проживання. Це рішення є вкрай актуальним для мільйонів українських біженців, держава зобов'язана продовжувати соціальні виплати незалежно від місця перебування особи [12].

Висновки. У сучасному стані адміністративно-правових відносин в Україні можна констатувати, що національна правова система перебуває в стані глибокої структурної трансформації. Насамперед, в Україні відбулися незворотні зрушення, радянська парадигма «державного управління», що базувалася на владному примусі, остаточно поступилася місцем європейській моделі «публічного адміністрування». Цей перехід змінив статус приватної особи, яка з пасивного об'єкта владного впливу перетворилася на рівноправного суб'єкта, якому держава зобов'язана надавати якісні адміністративні послуги. Ця антропоцентрична ідеологія закріпилася не лише в теорії, а й стала базисом для нового законодавства.

Ключовим досягненням цієї реформи стало прийняття Закону України «Про адміністративну процедуру». Цей акт виконав роль фундаментального кодексу, створивши універсальний механізм захисту прав громадян, який включає гарантії бути почутим, право на доступ до матеріалів справи та обов'язок органів влади мотивувати свої рішення. Такі норми повністю відповідають стандартам ЄС та рекомендаціям програми SIGMA, наближаючи українську адміністративну практику до кращих світових зразків.

Утім, на тлі законодавчого прогресу спостерігається гостра криза правозастосування у сфері оподаткування. Саме тут фіскальні інтереси держави продовжують домінувати над принципами верховенства права. Система моніторингу критеріїв оцінки ризиків фактично запровадила режим «презумпції винуватості» платника податків, де масове блокування накладних та безпідставне присвоєння ризикового статусу змушувало бізнес постійно шукати захист у судах та Раді бізнес-омбудсмена. Водночас судова практика демонструє

високу ефективність у захисті прав публічних службовців. Суди послідовно оберігають суддів та державних службовців від політично вмотивованих звільнень, визнаючи їхній «законний інтерес» у стабільності кар'єри об'єктом судового захисту, що є критично важливим для інституційної стійкості держави.

Рушійною силою цих змін залишається міжнародний вплив. Вимоги європейських інституцій та практика ЄСПЛ виступають головним драйвером реформ, вимагаючи від України реального, а не декларативного забезпечення прав людини. Подальший успіх залежатиме від приведенні у відповідність спеціального законодавства із принципами загальної адміністративної процедури, а також від ментальної переорієнтації чиновників на пріоритет прав людини.

Література

1. General information about the reform: What is PAR? *EU4PAR*. URL: https://eu4par.eu/en/public-administration-reform/general-information-about-the-reform/ (дата звернення: 11.12.2025).

2. General information about the reform: What is PAR? *EU4PAR*. URL: https://eu4par.eu/en/public-administration-reform/general-information-about-the-reform/ (дата звернення: 18.12.2025).

3. Бойко І. Предмет регулювання та сфера дії Закону України «Про адміністративну процедуру». *Адміністративне право і процес*. № 4 (39). 2022. С. 17–33. URL: http://applaw.knu.ua/ index.php/arkhiv-nomeriv/4-39-2022.

4. Квартальний звіт Ради бізнес-омбудсмена (квітень — червень 2024). *Рада бізнес-омбудсмена*. URL: https://boi.org.ua/reports-post/kvartalnyj-zvit-rady-biznes-ombudsmena-kviten-cherven-2024/ (дата звернення: 11.12.2025).

5. Ключова тема. Стаття 6 (кримінальний аспект). Презумпція невинуватості. *European Court of Human Rights*. Останнє оновлення: 31.08.2024. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/presumption-of-innocence-ukr (дата звернення: 18.12.2025).

6. Кононенко В. В., Кушко І. С. Право як регулятор управлінських рішень: порівняльний аналіз публічного та корпоративного менеджменту. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. 2025. № 11. DOI: 10.25313/2520-2294-2025-11-11561.

7. Кушко І. С., Кононенко В. В. Трудові правовідносини в системі публічного та корпоративного управління. *Наукові інновації та передові технології*. 2025. № 12(52). С. 483–493.

8. На що скаржиться бізнес у 2024 році: дані Ради бізнес-омбудсмена. *Дебет-Кредит*. 05.06.2024. URL: https://news.dtkt.ua/law/inspections/91080-na-shho-skarzitsia-biznes-u-2024-roci-dani-radi-biznes-ombudsmena (дата звернення: 18.12.2025).

9. Науково-практичний коментар до проекту Закону України «Про адміністративну процедуру» / авт. кол.: О. Ф. Андрійко, В. М. Бевзенко та ін.; за заг. ред. В. П. Тимощука. Київ : ФОП Мишалов Д. В., 2019. 460 с.

10. Осадчий А. Адміністративні процедури: оновлення концептуальних підходів. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. Випуск 40/2024. С. 528–534. URL: https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/1197/1042 (дата звернення: 18.12.2025).

11. Оскарження блокування податкових накладних: судова практика — 2024. *LIGA ZAKON*. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitycs/231551_oskarzhennya-blokuvannya-podatkovikh-nakladnikh-sudova-praktika---2024 (дата звернення: 18.12.2025).

12. Постанова Першого апеляційного адміністративного суду від 09.11.2023 р. у справі № 360/777/23. *ZakonOnline*. URL: https://zakononline.ua/court-decisions/show/114802414 (дата звернення: 22.12.2025).

13. Про звільнення державних службовців адвокати Ганна Лисенко, Вікторія Поліщук та Наталія Кайда. *Advokat Post*. 23.08.2024. URL: https://advokatpost.com/pro-zvilnennia-derzhavnykh-sluzhbovtsiv-advokaty-hanna-lysenko-viktoriia-polishchuk-ta-nataliia-kajda/ (дата звернення: 18.12.2025).

14. Рік із Законом «Про адміністративну процедуру»: головні підсумки від експертів. *Платформа адміністративної реформи*. URL: https://par.in.ua/information/publications/400-rik-iz-zakonom-pro-administratyvnu-protseduru-holovni-pidsumky-vid-ekspertiv (дата звернення: 04.12.2025).

15. Соловйова О. М. Особливості застосування Закону України «Про адміністративну процедуру» у сфері національної безпеки та оборони. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Вип. 87, ч. 3. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.3.25.

16. Ставнійчук М. Суддям не варто забувати про свій законний інтерес — презумпцію компетентності та доброчесності. *Закон і Бізнес*. 10.04.2024. URL: https://zib.com.ua/ua/160840-suddyam_ne_varto_zabuvati_pro_sviy_zakonniy_interes_-_prezum.html (дата звернення: 04.12.2025).

17. Старущенко Я. В. Механізми державного управління у сфері розвитку професійної культури державних службовців: дис. … канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Міжрегіон. Акад. упр. персоналом. Київ, 2024. 238 с.

18. Тимощук В. До визначення предмета Закону України «Про адміністративну процедуру» Правова держава. 2023. Випуск 34. 366–379. URL: https://pravova-derzhava.org/en/assets/ images/issues/34/pravova-derjava-34-2023_.pdf#page=366 (дата звернення: 18.12.2025).

References

1. EU4PAR. *General information about the reform: What is PAR?* Retrieved December 11, 2025, from https://eu4par.eu/en/public-administration-reform/general-information-about-the-reform/

2. EU4PAR. *General information about the reform: What is PAR?* Retrieved from https://eu4par.eu/en/public-administration-reform/general-information-about-the-reform/

3. Boiko, I. (2022). Predmet rehuliuvannia ta sfera dii Zakonu Ukrainy "Pro administratyvnu protseduru" [Subject of regulation and scope of the Law of Ukraine "On Administrative Procedure"]. *Administratyvne pravo i protses*, *4*(39), 17–33. Retrieved from http://applaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/4–39–2022 [in Ukrainian].

4. Business Ombudsman Council. (2024). *Kvartalnyi zvit Rady biznes-ombudsmena (kviten — cherven 2024)* [Quarterly report of the Business Ombudsman Council (April — June 2024)]. Retrieved from https://boi.org.ua/reports-post/kvartalnyj-zvit-rady-biznes-ombudsmena-kviten-cherven-2024/ [in Ukrainian].

5. European Court of Human Rights. (2024, August 31). *Kliuchova tema. Stattia 6 (kryminalnyi aspekt). Prezumptsiia nevynuvatosti* [Key Theme. Article 6 (criminal limb). Presumption of innocence]. ECHR Knowledge Sharing. Retrieved from https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/presumption-of-innocence-ukr [in Ukrainian].

6. Kononenko, V.V., & Kushko, I.S. (2025). Pravo yak rehuliator upravlinskykh rishen: porivnialnyi analiz publichnoho ta korporatyvnoho menedzhmentu [Law as a regulator of managerial decisions: comparative analysis of public and corporate management]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal "Internauka". Seriia: "Ekonomichni nauky"*, *11*. https://doi.org/10.25313/2520-2294-2025-11-11561 [in Ukrainian].

7. Kushko, I.S., & Kononenko, V.V. (2025). Trudovi pravovidnosyny v systemi publichnoho ta korporatyvnoho upravlinnia [Labor legal relations in the system of public and corporate management]. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii*, *12*(52), 483–493 [in Ukrainian].

8. *Na shcho skarzhystsia biznes u 2024 rotsi: dani Rady biznes-ombudsmena* [What business complains about in 2024: Business Ombudsman Council data]. (2024, June 5). Debet-Kredit. Retrieved from https://news.dtkt.ua/law/inspections/91080-na-shho-skarzitsia-biznes-u-2024-roci-dani-radi-biznes-ombudsmena [in Ukrainian].

9. Tymoshchuk, V.P. (Ed.). (2019). *Naukovo-praktychnyi komentar do proiektu Zakonu Ukrainy "Pro administratyvnu protseduru"* [Scientific and practical commentary on the draft Law of Ukraine "On Administrative Procedure"]. FOP Myshalov D.V. [in Ukrainian].

10. Osadchyi, A. (2024). Administratyvni protsedury: onovlennia kontseptualnykh pidkhodiv [Administrative procedures: updating conceptual approaches]. *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava. Seriia ekonomichna. Seriia yurydychna*, *40*, 528–534. Retrieved from https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/1197/1042 [in Ukrainian].

11. *Oskarzhennia blokuvannia podatkovykh nakladnykh: sudova praktyka — 2024* [Appealing the blocking of tax invoices: judicial practice — 2024]. (2024). LIGA ZAKON. Retrieved from https://jurliga.ligazakon.net/analitycs/231551_oskarzhennya-blokuvannya-podatkovikh-nakladnikh-sudova-praktika—-2024 [in Ukrainian].

12. First Administrative Court of Appeal. (2023, November 9). *Postanova Pershoho apeliatsiinoho administratyvnoho sudu vid 09.11.2023 r. u spravi No. 360/777/23* [Resolution of the First Administrative Court of Appeal of November 9, 2023 in case No. 360/777/23]. ZakonOnline. Retrieved from https://zakononline.ua/court-decisions/show/114802414 [in Ukrainian].

13. *Pro zvilnennia derzhavnykh sluzhbovtsiv advokaty Hanna Lysenko, Viktoriia Polishchuk ta Nataliia Kaida* [About the dismissal of civil servants lawyers Hanna Lysenko, Viktoriia Polishchuk and Nataliia Kaida]. (2024, August 23). Advokat Post. Retrieved from https://advokatpost.com/pro-zvilnennia-derzhavnykh-sluzhbovtsiv-advokaty-hanna-lysenko-viktoriia-polishchuk-ta-nataliia-kajda/ [in Ukrainian].

14. *Rik iz Zakonom "Pro administratyvnu protseduru": holovni pidsumky vid ekspertiv* [A year with the Law "On Administrative Procedure": main results from experts]. (n.d.). Platforma administratyvnoi reformy. Retrieved from https://par.in.ua/information/publications/400-rik-iz-zakonom-pro-administratyvnu-protseduru-holovni-pidsumky-vid-ekspertiv [in Ukrainian].

15. Soloviova, O.M. (2025). Osoblyvosti zastosuvannia Zakonu Ukrainy "Pro administratyvnu protseduru" u sferi natsionalnoi bezpeky ta oborony [Features of the application of the Law of Ukraine "On Administrative Procedure" in the field of national security and defense]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Seriia: Pravo*, *87*(3). https://doi.org/10.24144/2307–3322.2025.87.3.25 [in Ukrainian].

16. Stavnichuk, M. (2024, April 10). *Sudiam ne varto zabuvaty pro svii zakonnyi interes — prezumptsiiu kompetentnosti ta dobrochesnosti* [Judges should not forget their legitimate interest — the presumption of competence and integrity]. Zakon i Biznes. Retrieved from https://zib.com.ua/ua/160840-suddyam_ne_varto_zabuvati_pro_sviy_zakonniy_interes_-_prezum.html [in Ukrainian].

17. Starushchenko, Ya.V. (2024). *Mekhanizmy derzhavnoho upravlinnia u sferi rozvytku profesiinoi kultury derzhavnykh sluzhbovtsiv* [Mechanisms of public administration in the sphere of development of professional culture of civil servants] (Candidate of Sciences dissertation). Interregional Academy of Personnel Management [in Ukrainian].

18. Tymoshchuk, V. (2023). Do vyznachennia predmeta Zakonu Ukrainy "Pro administratyvnu protseduru" [Towards the definition of the subject of the Law of Ukraine "On Administrative Procedure"]. *Pravova derzhava*, *34*, 366–379. Retrieved from https://pravova-derzhava.org/en/assets/images/issues/34/pravova-derjava-34-2023_.pdf#page=366 [in Ukrainian].